

راهنمای رویکرد اخلاقی به فناوری

اخلاق فناوری - گام اول

برای سیاست‌گذاران، فناوران، مهندسان و مدیران شرکت‌های فناوری چه چالش‌های اخلاقی‌ای دارد؟

۲. اخلاق مصرف فناوری: به‌کارگیری، استفاده و عادت‌کردن به استفاده از فناوری برای مردم، حکومت‌ها، جامعه‌ها و فرهنگ‌ها چه چالش‌های اخلاقی‌ای ایجاد می‌کند؟

کلیدواژه‌ها: فلسفه فناوری، اخلاق فناوری، فلسفه اخلاق

با توجه به فراگیری استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات^۱ در عرصه‌های گوناگون زندگی و کاربردهای فراوان آن در تعلیم و تربیت، شاید بد نباشد این بار از دریچه «فن‌آداب» به «فاوا» نگاه کنیم.

اخلاق فاوا^۲ موضوعی میان‌رشته‌ای است که ورود به آن نیازمند آشنایی با دو حوزه «اخلاق» و «فاوا» است. در سال‌های اخیر، عمده‌ترین مباحثی که اندیشمندان غربی اخلاق فاوا را به خودشان مشغول کرده‌اند، مفهوم‌های «مالکیت»، «حریم خصوصی»، «توزیع قدرت»، «آزادی‌های اساسی» و «مسئولیت اخلاقی» هستند.

به خاطر داشته باشید، در تمامی این مباحث، غربی‌ها با نظریه‌های اخلاقی غربی به سراغ طرح مسائل و حل آنان رفته‌اند، که هرچند به‌عنوان تجربه‌ای بشری قابل احترام و قابل مطالعه است، اما حتماً نبود رویکرد الهی‌اسلامی به

اشاره

گفت‌وگو درباره ماهیت «فناوری» و اثر آن بر زندگی انسان، آن قدر قدیمی است که در آثار افلاطون هم ردپای آن را می‌توان یافت. اما فناوری به خودی خود تا پیش از دوره معاصر هیچ‌گاه موضوعی فلسفی به‌شمار نمی‌رفت. اهمیت و اثرگذاری فناوری‌های نوین^۱ بعد از انقلاب صنعتی و توسعه کشورهای غربی روزبه‌روز بیشتر معلوم شد، تا جایی که در قرن نوزدهم میلادی، شخصیت‌هایی مثل کارل مارکس و هم‌قطاران او، موضوع تولید صنعتی و نتایج آن در جامعه‌ها را تحلیل و بررسی کردند. این جریان فکری که تا امروز هم ادامه یافته است، پرچم‌دار بحث درباره «فلسفه فناوری» و حاشیه‌های آن بوده است.

یکی از این حاشیه‌های قابل توجه درباره فناوری، رویکرد «اخلاقی» به تقویت، به‌کارگیری و نتایج استفاده از فناوری در جامعه است. این رویکرد انسانی به فناوری یکی از شاخه‌های معاصر «اخلاق» و «فلسفه اخلاق» هم محسوب می‌شود که در مجامع علمی جهان با نام «اخلاق فناوری»^۲ شناخته شده است و گاهی از عنوان ترکیبی «تکنواتیک»^۳ یا به‌طور خلاصه «تی‌ای»^۴ هم برای اشاره به آن استفاده می‌شود. در زبان فارسی هم هرچند هنوز معادل‌سازی خاصی برای این عبارت انجام نشده، اما شاید کلمه «فن‌آداب» بتواند جایگزین مناسبی برای تی‌ای باشد!

در نگاهی کلی، عمده مباحث در «اخلاق فناوری» به دو بخش کلان قابل تفکیک است:

۱. اخلاق عرضه فناوری: طراحی، ساخت و توسعه فناوری

اخلاق در آن مشهود است.

مرور برخی سؤالات کلیدی این حوزه می‌تواند ذهنیت اندیشمندان اخلاق فاوا را روشن‌تر کند:

● متخصصان امور رایانه چه مسئولیت‌های اخلاقی‌ای دارند؟

● اگر یک نرم‌افزار رایانه‌ای خطا کند، چه کسی را باید سرزنش کرد؟

● آیا ایجاد اختلال، رخنه (هک) یا نفوذ در برنامه‌ها کاری غیراخلاقی است؟

● آیا رونویسی از برنامه‌ها، وقتی صاحبان آن‌ها اجازه نداده باشند، از نظر اخلاقی کاری خطا و ناصواب است؟

● آیا افراد باید آزاد باشند سخنان خویش را آزادانه در اینترنت مطرح کنند یا محدودیت‌هایی که در نشر کتاب و روزنامه وجود دارند، در مورد رسانه‌های مجازی هم باید اجرا شوند؟

● ذخیره‌سازی و نگهداری از داده‌های مردم توسط شرکت‌های بزرگ فناوری چه ملاحظات اخلاقی‌ای دارد؟

● مداخله در زندگی مردم یا اثرگذاری اجتماعی سیاسی بر افکار عمومی، بر اساس تحلیل داده‌های آنان، چقدر اخلاقی است؟

برای یافتن پاسخ این سؤالات، ساعت‌های طولانی بحث و تبادل نظر بین کارشناسان حوزه‌های گوناگون نیاز است. کشف زوایای پنهان این چالش‌های اخلاقی، تمرکز طولانی مدت خبرگان و مطالعه و پژوهش در مکتب‌های اخلاقی را می‌طلبد. بدیهی است، به نتیجه رسیدن در این فرایند پیچیده و طولانی ممکن است سال‌ها به طول بینجامد. پس چه باید کرد؟ آیا می‌توان تا زمان به نتیجه رسیدن اندیشمندان «فن‌آداب»، از مسائل اخلاقی فناوری ارتباطات و اطلاعات صرف نظر کرد؟

در این مسئله اخلاقی خرد اخلاقی چه حکمی می‌کند؟ از آنجا که عمده چالش‌های مطرح در اخلاق فاوا مشابهاتی در سایر حوزه‌های اخلاقی مثل اخلاق ارتباطی و اخلاق اجتماعی دارد؛ می‌توان از شبیه‌سازی قواعد و احکام آن حوزه‌ها در اخلاق فاوا بهره گرفت و «عمل به احتیاط» کرد. یعنی رعایت جوانب اخلاقی احتمالی را در دستور کار قرار داد تا زمانی که حکم دقیق اخلاقی آن حوزه روشن شود.

مثلاً در اخلاق احترام به مالکیت فردی، می‌توان رونویسی از محتوای دیجیتال را با اندکی مسامحه شبیه به سرقت اموال دیگران فرض و از آن اجتناب کرد؛ هرچند که ممکن است در مباحث اخلاق فاوا بعدها معلوم شود گونه‌هایی از رونوشت‌برداری دیجیتال غیراخلاقی نیست. یا در اخلاق

ارتباطی، گفت‌وگو با فردی غریبه در فضای مجازی را مشابه گفت‌وگو با غریبه‌ها در کوچه و خیابان فرض کرد و رعایت احترام، ادب و حسن‌ظن را در مکالمات طرفینی در نظر گرفت؛ هرچند بعدها در اخلاق فاوا معلوم شود ضرورتی به رعایت این سطح از احترام در فضای مجازی وجود نداشته است.

اما رسالت اخلاقی و اجتماعی معلمان در موضوع «اخلاق فناوری» چیست؟ طبیعی است توجه شخصی به چالش‌های اخلاقی فناوری اولین گام در این مسیر است. هرکدام از ما کاربران فاوا باید مخاطرات مبتلابه خودمان را بشناسیم و حریم‌های اخلاقی آن را رعایت کنیم. معلم، چه در زندگی شخصی خودش و چه در محیط حرفه‌ای، باید عمل اخلاق در حوزه فاوا را بشناسد و به آن مقید باشد.

اما در جایگاه معلمی، رسالتی بالاتر بر دوش معلم سنگینی می‌کند. او راهنما و الگوی نسل جوان در شناخت و پایبندی به اصول اخلاقی در عرصه فناوری است. کودکان و نوجوانان در مرحله حساسی از زندگی خود به سر می‌برند که آشنایی با هنجارهای اخلاقی و تثبیت رفتارهای اخلاقی در آنان اولویت بسیاری دارد. می‌دانیم که زینت یافتن به آداب، بیش از آنکه از شنیدن و دانستن سرچشمه بگیرد، از دیدن و لمس کردن ناشی می‌شود. پس معلم در به‌کارگیری فناوری در کلاس و درس، باید به ایجاد محیط اخلاقی اهتمام داشته باشد و در پی آن به تبیین و تشریح قواعد اخلاقی فناوری بپردازد.

به امید خدا در یادداشت‌های بعدی سرفصل «فن‌آداب» قصد داریم، حوزه‌های مرتبط با شأن و جایگاه معلمان را مرور مطرح و آداب فردی، ارتباطی و اجتماعی رسانه‌ها را مرور کنیم. ادب محاوره، ادب مکاتبه، ادب حضور در جمع، آداب معاشرت و دوستیابی، محافظت از حریم خصوصی، پیشگیری از آسیب‌های اخلاقی مثل توهم دانایی، ریاکاری و خودنمایی، از جمله مباحث ما در این بخش خواهند بود.

پی‌نوشت‌ها

1. Modern technology
2. Ethics of technology
3. Technoethics
4. TE
5. ICT
6. IT Ethi

معرفی بیوند مقاله
و کتاب مکمل

۱۳

رشد فناوری آموزشی

شماره ۱

مهر ماه ۱۳۹۴